

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

יתברך, רק חי ה', יעויין שם. לכן כתוב, שהגר תושב חיותו העצמיות, הוא רוחניותו שהוא דבוק בה' חי העולמים, אינו רק עמד, ואם לא תקרבו ותחיהו, אז יחזור לסורו, אחרי שהוא אינו גר צדק ואינו נפרד מן הנבילות. אבל גבי אחיך, חיותו העצמיות, זה דביקותו בה' אלקי ישראל, לא יסור ממנו נצח, אף אם ידור במעון חיות טורפות. רק חיותו הנפרדת, והיא החיות הזמניי, המקריית לו, זה תלוי עמד, כי תראה אשר בל ירד לשחת עבור חסרון מזונותיו, והחזיקהו, והחיהו. כי באמת, החיות הזמניי הוא נפרד ומקריי אל האדם, והחיות העצמי, הרוחני, הוא דבוק אל האדם ומתעצם עמו. לכן בגר תושב גם דביקותו בה' אינו רק עמד, לא כן אחיך, רק חיותו הזמניי תלוי בך. ודו"ק².

פרקים].

ועל פי זה מבואר הכל היטב. דהנה, הגוי שאינו דבוק בה', אין חיותו הרוחנית, עצמותו, כי אינו דבוק בה' חי העולמים, ולכן בפרעה כתוב חי פרעה. אבל הישראלי שנפשו דבוקה בה', החיות היא עצמותו, שדבוק בחיים נצחיים על ידי דבקותו בה', והחיות הרוחנית של האדם היא העצמות האמיתית שלו, אבל צרכיו הגשמיים הזמניים המקריים הם אינם מהותו וחיותו. והנה גר תושב לא קיבל על עצמו כל המצוות אלא שאינו עובד עבודה זרה, לכן אין לו חיות עצמית של דבקות בה' אלא מחמת שהוא דבוק בישראל, לכן בגר תושב כתוב וחי עמך, שרק על ידי זה שהוא עמד, יש לו חיות עצמית של דבקות בה'.

"אבל גבי אחיך, חיותו העצמיות, זה דביקותו בה' אלקי ישראל, לא יסור ממנו נצח, אף אם ידור במעון חיות טורפות, רק חיותו הנפרדת, והיא החיות הזמניי, המקריית לו, זה תלוי עמד, כי תראה אשר בל ירד לשחת עבור חסרון מזונותיו, והחזיקהו, והחיהו". ומבואר הכל בסיעתא דשמיא.

² תמצית דבריו: הטעם שבגר תושב כתוב "וחי עמך" בפתח, ובאחיך "וחי עמך" בצירי, כיון שחיותו הרוחנית של הגר, היא רק "עמך", על ידי שדבוק בישראל שדבוק בה'. אבל חיותו הרוחנית של "אחיך", הוא גם כשאינו "עמך", אבל חיותו הגשמית המקריית הם "עמך", שתסיע לו שלא יפול, לכן בגר תושב כתוב בפתח, דלשון חי בפתח, משמעו חיות מהותית כמבואר ברמב"ם, אבל חי בצירי משמעו חיות מקרית זמנית, ובאחיך, רק חיותו הזמנית היא עמד, אבל חיותו הרוחנית, שהיא העצמות של האדם, אינו דוקא עמד, כיון שדבוק בה'.

[לו]

כה, לה-לו) - (לה) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: (לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך:

מדוע בגר תושב כתוב "וחי עמך" בפתח, ובאחיך "וחי עמך" בצירי

כה, לה-לו) וכי ימוך אחיך כו' גר ותושב וחי עמך. הנה¹ בגר תושב כתיב וחי עמך [בפתח], ובאחיך כתוב (פסוק לו) וחי אחיך עמך, בצירי. והכוונה, דחי בפתח הוא מורה על עצמיות הדברים, שהחיות הוא עצמיות אל החי, וכמו שכתב רבינו בהלכות יסודי התורה פרק ב, י דחי ה' לא כתיב, מפני שהחיות אינו נפרד מאתו

¹ [לו] (כה, לה-לו) "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: (לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך". ויש לדקדק מדוע בגר תושב כתוב "וחי" בפתח, ובאחיך כתוב "וחי" בצירי.

ומבאר המשך חכמה, על פי מה שכתב הרמב"ם (יסודי התורה ב, י) שחי בפתח, משמעותו חיות עצמית בלתי נפרדת מהאדם, דהיינו מהותו החיותית. אבל חי בצירי משמעותו חיות שאינה עצמית לאדם, אלא זמנית ומקרית, לכן כתוב (בראשית פרק מב, טו. ועוד) "חי פרעה" שאין חיותו עצמית לפרעה, שאינו דבוק בה', אבל על הקדוש ברוך הוא כתוב בכל מקום בתנ"ך "חי ה'" בפתח, כי מהותו וחיותו אחד.

וזה לשון קדשו של הרמב"ם (יסודי התורה פרק ב הלכה י) "הקדוש ברוך הוא מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא, ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד, אבל הבורא יתברך, הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. שאלמלי היה חי בחיים, ויודע בדעה חוץ ממנו, היו שם אלוהות הרבה, הוא וחייו ודעתו, ואין הדבר כן, אלא אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. נמצאת אתה אומר, הוא היודע, והוא הידוע, והוא הדעה עצמה, הכל אחד. ודבר זה, אין כח בפה לאומר, ולא באוזן לשמעו, ולא בלב האדם להכירו על בוריו. ולפיכך אומר חי פרעה, וחי נפשך. ואין אומר חי ה', אלא חי ה'. שאין הבורא וחייו שנים, כמו חיי הגופים החיים, או כחיי המלאכים. לפיכך, אינו מכיר הבורא וחייו, ויודעם מחמת הבוראיים כמו שאנו יודעין אותם, אלא מחמת עצמו ידעם, לפיכך, מפני שהוא יודע עצמו, יודע הכל, שהכל נסמך לו בהוייתו" עכ"ל. [ומציין שם רבינו האור שמח, וז"ל "נ"ב. יעוין מורה ח"א, פרק ת"ח וכבר זכרנו כו' משנה תורה כו' יעו"ש, ונתבאר בסוף פרק שמיני משמונה

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

להלות הגר תושב בריבית, שכן שכיח, ובפרק איזהו נשך (בבא מציעא) עב, א פליגי תנאי, עיין שם⁴.

[לח]

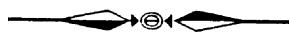
(כה, לז-לח) – (לז) אַתְּ פִּסְפֹּף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁךָ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶקְלָף: (לח) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים:

מדוע כתוב "לתת לכם את ארץ כנען" ובשאר מקומות לא כתוב כן

(לז לח) את כספך כו' אני ה' כו' לתת לכם את ארץ כנען. הנה⁵,

ריבית כשהלוה לגר תושב והתגייר, שיאמר שמעותיו אינם שלו אלא של גוי שצויה להלות לגר תושב, ובבבא מציעא (עב, א) נחלקו תנאים בדין ישראל שהלוה לגוי בריבית והתגייר, ומכאן מוכח שאסור ליטול ריבית מהתורה. [ומה שכתב שיש לעיין בסוגיא, הנה, בבבא מציעא (שם) מבואר, דאם לא זקף את הריבית במלוה עד לאחר שהתגייר, לתנא קמא אסור לקחת ריבית, ולרבי יוסי מותר, דתיקנו חכמים ליטול ממנו ריבית כדי שלא יאמרו שבשביל מעותיו התגייר. ונחלקו הראשונים (בשיטה מקובצת), האם לרבי יוסי הוא איסור תורה לקחת ריבית, אבל חכמים הפקיעו האיסור, או שסובר שזה רק איסור דרבנן, והתירו חכמים איסור זה מחמת טעם זה. והנה לכאורה היה נראה דזה שורש מחלקות תנא קמא ורבי יוסי, האם אסור מהתורה או מדרבנן, ומכאן מוכח כתנא קמא שאסור מהתורה. ומדברי המשך חכמה נראה שסובר שבוה נחלקו. אבל למקצת ראשונים גם לרבי הוא איסור תורה], ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

⁴ תמצית דבריו: יש לדקדק, דפשט הכתוב משמע שאסור לקחת ריבית מגר תושב, והרי קיימא לן דמותר. ומבאר המשך החכמה, דהכתוב איירי שהלוה לגר תושב, ולאחר מכן נתגייר, דבאופן זה לא יטול ממנו ריבית.

[לח]

⁵ [לח] (כה, לז-לח) – (לז) אַתְּ פִּסְפֹּף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁךָ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן תִּתֵּן אֶקְלָף: (לח) אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים", ע"כ. ויש

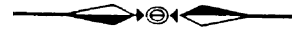

[לז]

(כה, לו) אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נִשְׁךָ וְתִרְבִּית וְיִרְאֵת מֵאֱלֹהֵיךָ וְחִי אַחִיד עִמָּךְ:

פשט הכתוב מוכח שאסור לקחת מאתו, היינו מגר תושב, ריבית. והוא פלא, דהרי מותר לקחת ריבית מגר תושב

(כה, לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית. יתכן³, שקאי על גר תושב, אם נתגייר אחר כך, והלוהו הישראל טרם גירותו מעותיו בריבית, לכן כשיתגייר, אל תקח מאתו נשך. ולכן אמר ויראת מאלהיך שלא יתלה מעותיו בעובד גילולים, היינו, שיאמר שהגוי צוה

[לז]

³ [לז] (כה, לה-לו) – (לה) וְכִי יָמוּךְ אַחִיד וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ: (לו) אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נִשְׁךָ וְתִרְבִּית וְיִרְאֵת מֵאֱלֹהֵיךָ וְחִי אַחִיד עִמָּךְ". ע"כ. פשט הכתוב משמע, שאסור לקחת ריבית מגר תושב, אבל איתא בבבא מציעא (ע, ב) דמותר לקחת ריבית מגר תושב, ולהלן (שם, עא, א) מתרין הש"ס, דלא כתיב 'אל תקח מאתם' אלא אל תקח "מאתו", שמע מינא דעולה רק על אחיך הכתוב לעיל, ולא על גר תושב, לכן מגר תושב מותר לקחת ריבית.

אבל מכל מקום יש לדקדק בזה טובא: א. הרי להלן בפסוק הבא כתוב איסור ריבית מישראל, דכתיב (פסוק לז) אַתְּ פִּסְפֹּף לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁךָ וּבְמִרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶקְלָף: ב. כיון דאיסור ריבית עולה רק על ישראל, היה לכתוב קודם וחי אחיך עמך, ולכתוב איסור ריבית, ולאחר מכן דין גר תושב, וסדר הכתובים מוכיח דהא דכתיב "מאתו" עולה על איסור ריבית לגר תושב, והא דכתיב להלן שוב איסור ריבית הוא על ישראל, והוא פלא גדול. ועוד יש להקשות, מדוע כתוב כאן "יראת מאלוקיך".

ומבאר המשך חכמה, דבאמת עולה על גר תושב, והפסוק מדבר באופן שהלוה לגר תושב מעות בריבית והתגייר לאחר מכן, ועל זה כתוב דלא יקח מאתו נשך, ואיסור ריבית הכתוב בפסוק לז עולה על אחיך ישראל. וסדר הפסוקים נפלא מאוד. ובוה מיושב גם כן, מדוע כתוב ויראת מאלוקיך, כיון דדבר שכיח הוא שגוי נותן מעותיו לישראל, ואומר לישראל להלוות לאחרים בריבית, לכן כתוב ויראת מאלוקיך, כי בקל יכול לעבור באיסור

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מא), ושרצים (ויקרא יא, מה), ומשקלות (שם יט, לו), שאינו תלויין בארץ. ודו"ק.⁶

[לט]

כה), מא) וְיִצְאָ מֵעַמְּךָ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֵזתוֹ אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃

יש לדקדק דלעיל כבר כתוב ושב אל משפחתו

כה), מא) ושב אל משפחתו ואל אחוזתו ואל אבותיו ישוב. הנה' לרבי

את שנת הנמששים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישיביה יובל הוא תהיה לכם וישבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבבו, ומדוע חוזר כאן הכתוב ואומר שישוב אל משפחתו ביובל.

והביאור בזה, דהנה יש לדקדק בלשון הכתוב, דכתיב לעיל (פסוק מ) "כְּשֶׁכִּיר תִּתְּשֹׁב יְהִיָּה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ", משמע דבתחלת שנת היובל כבר אינו עובד, ולהלן כתיב (פסוק נד) "וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלָה וְיִצְאָ בְּשַׁנַּת הַיָּבֵל הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ", משמע דבתוך שנת היובל יוצא, ולא לפני תחילת שנת היובל.

והביאור בזה, דמבואר בראש השנה, דמקשה הש"ס (ראש השנה ח, ב), הא כתיב (פסוק ט) דביום הכיפורים תוקעים בשופר ומקדשים את היובל, ובפסוק י כתוב שתקדשו את שנת החמישים, משמע מתחלתה, ותירץ וז"ל "מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא: מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלין ושותין ושמתין ועטרותיהן בראשיהן. כיון שהגיע יום הכפורים - תקעו בית דין בשופר, נפטרו עבדים לבתיהן, ושדות חוזרות לבעליהן." ע"כ.

ועל פי זה יש לומר, דעבד עברי מתחלת שנת היובל אינו עובד, וממילא אסור בשפחה מיד בתחלת השנה, [שהיתר שפחה הוא כדי שיעבוד את האדון גם כלילה (קידושין טו, א), ומיום שאינו עובד, אסור בשפחה], וזה פשט הכתוב כאן (פסוק מ) עד שנת היובל יעבוד עמך, דמיד בתחלת השנה אינם עובדים כדברי רבי יוחנן בן ברוקא, ומיד אסור בשפחה, ולכן כתוב מיד ושב אל משפחתו, שאסור בשפחה וחוזר למשפחתו בדין, אבל לעיל דכתיב (פסוק י) שביובל עצמו שב למשפחתו, היינו ממש למשפחתו, וכאן איירי מאיסור.

ומה שכתוב כאן שישוב אל אחוזתו, אף על פי שבאמת אינו שב לאחוזתו, אלא לאחר יום הכיפורים, וזה כבר כתוב לעיל, אלא כאן בא הכתוב לומר,

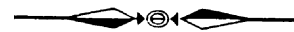
בכולהו שכתביבא יציאת מצרים, לא כתיב לתת לכם את ארץ כנען. נראה, משום דקאי על הך פרשה, דכתיב בה (פסוק לה) גר ותושב וחי עמך, דמזה ידעינן דגר תושב מצוה להחיותו, וכמו שדריש באיזהו נשך (בבא מציעא) דף עא, א עיין שם, וגר תושב אינו נוהג רק בזמן שהיובל נוהג (ערכין כט, א), שכל יושביה יושבין עליה (ערכין לב, ב). ולכן אמר אני ה' אלקיכם כו' לתת לכם את ארץ כנען, היינו, שכל זמן שארץ כנען נתונה לכם וכל יושביה יושבים עליה, מצווים אתם להחיותו, הא בזמן שאין ארץ כנען נתונה לכם, אין אתם מצווים להחיותו, מה שאין כן בציצית (במדבר טו,

לדקדק, דבכל מקום שכתוב ארץ מצרים לא כתוב לתת לכם את ארץ כנען, ומדוע דוקא כאן כתוב לתת לכם כו'.

ומבאר המשך חכמה, דהפרשה עולה מה שכתוב לעיל מיניה (פסוק לה) גר ותושב וחי עמך, שמזה למדו חז"ל שגר ותושב מצוה להחיותו, כמו שאמרו בכבא מציעא (עא, א), דהא דכתיב (פסוק לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית, עולה על ישראל, וחי עמך עולה על גר תושב, ואמרו בערכין (כט, א) דאין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, ואין היובל נוהג אלא בזמן שכל ישראל עליה (ערכין לב, ב).

ולכן אמר אני ה' אלקיכם כו' לתת לכם את ארץ כנען, היינו, שכל זמן שארץ כנען נתונה לכם וכל יושביה יושבים עליה, מצווים אתם להחיותו, הא בזמן שאין ארץ כנען נתונה לכם אין אתם מצווים להחיותו, מה שאין כן בציצית (במדבר טו, מא), ושרצים (ויקרא יא, מה), ומשקלות (שם יט, לו), שאינן תלויין בארץ.

⁶ תמצית דבריו: הטעם שכתוב כאן לתת לכם את ארץ כנען, כיון שעולה על הפסוק שמצוה להחיות גר תושב, וגר תושב אינו נוהג בזמן שהיובל נוהג, והיובל אינו נוהג אלא בזמן שכל ישראל עליה. לזה אמר אני ה' אלקיכם כו' לתת לכם את ארץ כנען, היינו, שכל זמן שארץ כנען נתונה לכם, וכל יושביה יושבים עליה, מצווים אתם להחיותו, הא בזמן שאין ארץ כנען נתונה לכם, אין אתם מצווים להחיותו.

[לט]

⁷ [לט] כה), מא) וְיִצְאָ מֵעַמְּךָ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֵזתוֹ אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ ע"כ. ויש לדקדק, הרי לעיל (פסוק י) כתיב וְיִצְאָ מֵעַמְּךָ

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וחומר שהוא עצמו יכול לגאול

(מח מט) אחד מאחיו יגאלנו כו' או השיגה ידו ונגאל. פלא⁹, כיון דקרובים גואלין אותו, כל שכן הוא עצמו. ונראה, דקאי על סיפא דקרא (פסוקים נ-נב) וחשב כו' אם עוד רבות בשנים כו', והכונה פירשו רבותינו זכרונם לברכה (בבא קמא קיג, א-ב), שלא יטעה את העובד גילולים בחשבון, ויחשוב לפי השנים ולפי שויו בדיוק, וכמו שכיוצא בזה פירש רש"י לעיל גבי מכר שדה אחוזה (פסוק טו), יעויין שם. לכן אמר, דלא מבעי שקרובים אינן רשאין להטעות אותו בחשבון, אלא אף אם הוא גואל את עצמו גם כן לא יטעה את קונו, רק יחשוב בדיוק ובחשבון צדק¹⁰.

[מא]

(כו, ב) אַתְּ שֶׁבַתְּתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ אֲנִי ה' :

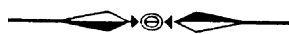
מה ענין שבת ומקדש ליובל ושמיטה

(כו, ב) את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'. פירש¹¹ הרב

והשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו, והכונה פירשו חז"ל (בבא קמא קיג, א-ב) שלא יטעה את הגוי בשנים, ויחשוב לפי השנים ולפי שויו בדיוק, ולמדו מכאן שגזל גוי אסור. וכמו שפירש רש"י ז"ל לעיל בשדה אחוזה (פסוק טו) דיש איסור אונאה אם אינו מחשב בדיוק בכמה קנה וכמה שנים אכל ממנה.

ובזה מיושב היטב, לכן אמר, דלא מיבעיא שקרובים אינם רשאין להטעות אותו בחשבון, אלא אף אם הוא גואל את עצמו גם לא יטעה עם קונו רק יחשוב בדיוק ובחשבון. ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

¹⁰ תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע הקדים גאולת קרובים לגאולת עצמו, והרי אם הקרובים יכולים לגאול, קל וחומר שהוא עצמו יכול לגאול. והביאור בזה, דזה עולה על סיפא, שיחשב כראוי עם קונו בדקדוק, ולא מיבעיא שהקרובים אסור להם להטעות את הגוי, אלא אפילו הוא עצמו אסור להטעות את הגוי, ולא יהיה מורה היתר לעצמו.

[מא]

¹¹ [מא] (כו, ב) "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" ע"כ.

ישמעאל בן רבי יוחנן (ראש השנה ח, ב), בתחילת שנת היובל מראש השנה עד יום הכיפורים לא היו עבדים נפטרים כו' ולא משתעבדים כו' תקעו כו' ושדות חוזרות לבעליהם, וזה מדין תוספות קדושה, יעויין שם. נראה לי, שבתחילת שנת יובל היו אסורין בשפחה, לכן אמר (פסוק מ) עד שנת היובל יעבד עמך, ולא שנת היובל בכלל, וזה מראש השנה אינו עובד, ושב אל משפחתו, שאסור בשפחה, ואל אחוזת אבותיו ישוב לאחר זמן יום הכיפורים, שיתקעו בשופר, אז תחזור אליו נחלתו הנמכרת עד היובל, עד כי נעשה עני, שהיה צריך להמכר לך. ודו"ק⁸.

[מ]

(כה, מח-מט) - (מח) אַחֲרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ אֶחָד מֵאֲחֵיו יִגְאֻלְנוּ: (מט) או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל:

מדוע הקדים גאולת קרובים לגאולת עצמו. והרי אם הקרובים יכולים לגאול, קל

שכיון שישוב ביובל לאחוזתו, כבר לא יצטרך למכור עצמו לעבד, כי יהיה לו נכסים, והוא טעם מדוע החזירה תורה את נכסיו ביובל, שלא ימכר לעבד, ולחיות עם שפחה, כי עבדי הם כו'. ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

⁸ תמצית דבריו: יש לדקדק דלעיל בפסוק י' כבר כתוב ושב אל משפחתו. והביאור בזה, דמיד בראש השנה, בתחלת שנת היובל אסור בשפחה, כי הוא בן חורין שלא לעבוד. וביום כיפור חוזר למשפחתו ממש. ולעיל היינו ממש למשפחתו, וכאן פירושו שאסור בשפחה.

[מ]

⁹ [מ] (כה, מח-מט) "אַחֲרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ אֶחָד מֵאֲחֵיו יִגְאֻלְנוּ: (מט) או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל". ויש לדקדק, מדוע כתבה תורה שהוא יכול לגאול את עצמו לאחר שכתבה תורה גאולת הקרובים, והרי אם הקרובים יכולים לגאול אותו, קל וחומר שהוא יכול לגאול את עצמו. ונראה, דקאי על סיפא, דכתיב (נ) ויחשב עם קונו מן השנת המכר לו עד שנת היובל והיה כסף מקפרו במקפר שנים כימי שקיר יהיה עמו: (נא) אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מקפרו מקנתו: (נב) ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לעשות סייג וגדר, ודוקא בזמן דאיכא מקדש. ודו"ק¹².

[מב]

(כו, ב) אַתְּ שֶׁבַתְּתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי ה' :

מדוע כתוב "תשמרו" לשון רבים, ובעשרת הדברות לשון יחיד, "שמור", ומה ענין המקדש לכאן

(כו, ב) את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו. יתכן¹³, דכתיב

ויש לדקדק, מדוע כאן כתוב בלשון רבים, "תשמרו", ובעשרת הדברות כתב בלשון יחיד (דברים ה, יב) "שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". ועוד קשה, מה ענין מקדש לשבת.

ומבאר המשך חכמה, על פי דאיתא בשבת (צג, א) על הפסוק (ויקרא ד, כז) "וְאִם נָפֵשׁ אַחַת תִּחְטָא בְשֹׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְאָשָׁם", דבא ללמד, שדוקא יחיד העושה חייב, אבל שנים שעשו פטורים מכרת ומקרבן. לפיכך, בעשרת הדברות כתב בלשון יחיד, תשמור, דדוקא יחיד ישמור, ואם לא שימור חייב כרת וקרבן. וכאן כתב בלשון רבים, ללמד דלא תאמר, שכיון ששנים שעשו פטורין מכרת וקרבן, מותר לשנים לעשות לכתחלה מלאכה יחד, לכן כתב כאן לשון רבים, ללמד שלכתחלה אסורים אפילו שנים לעשות.

ובזה מיושב מה ענין מקדש לכאן, דבא ללמד, שלא תאמר, כיון ששנים שעשו מלאכת שבת אין חייבים כרת וקרבן, אם כן לגבי גבוה יעשו שנים מלאכה למקדש אפילו מלאכה האסורה, כגון לבנות את בית המקדש, יבנו שנים יחד, לכן כתב כאן מקדש, ללמד, שאפילו לגבוה לא יעשו שנים יחד מלאכת שבת, דמלאכה שהותרה במקדש בשבת, מותר אפילו יחיד, ומלאכה שאסורה, אסורה אף בשנים.

ולכן בפרשת קדושים דלמדו חז"ל ביבמות (ו, א) שאין בנין בית המקדש דוחה שבת דז"ל "תניא: יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת, ת"ל (ויקרא יט, ל) את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו, כולכם חייבין בכבודי", כתוב בלשון רבים "תשמרו", ללמד שאפילו שנים לא יעשו בנין בית המקדש. [ודע, שבנדפס: "וכן כבי תשא גבי מלאכת משכן, דלא ידחה שבת, כתב (שמות לא, יד) ושמתם את השבת". והוא פלא, דלא מצאנו בחז"ל שלמדו מהאי קרא, אלא ביבמות למדו מפרשת קדושים]. להורות שרבים לא יבנו את בית המקדש. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא. [ומה שכתב שראה זאת בחלום, מצאנו זאת גם בפרשת ראה (דברים יא, יג). והוא פלא. ועוד, מה נתכון להורות בזה].

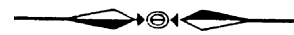
אבן עזרא, דשבתותי קאי על שנות השמיטה, דכתיב בהו (כה, ד) שבת לה', אך מה שפירש ומקדשי על שנת היובל, זר קצת. והנראה כפשוטו, דשבתותי קאי על שנות השמיטה, דכתיב בהו שבת לה' [ובפרשת קדושים קאי על שבתות]. אך יתכן, דכיון דשמירה הוא על סייג, וזה תוספת שביעית שלושים יום לפני שביעית, ודוקא בזמן דאיכא מקדש, וכדאמר ריש מועד קטן (ג, ב), דההלכה אמרה עשר נטיעות וניסוך המים, למימרא בזמן דאיכא מקדש (שם, ד, א), כן הכא אמר, שתשמרו בשמירות

ויש לדקדק, מה ענין שבת ומקדש לפרשת יובל ושמיטה. ומבאר האבן עזרא, דשבת הוא שמיטה, ומקדשי הוא יובל, דכתיב ביובל (כה, יב) "קודש תהיה לכם". והנה מה שפירש דשמיטה הוא שבת אתי שפיר, דכתיב בשמיטה (כה, ד) שבת לה', אבל מה שפירש דמקדשי הוא יובל, הוא זר, דלא מצאנו שיובל יהיה נקרא מקדש, ומה שהביא ראיה מקודש אין זו ראיה, דקודש הוא לא לשון מקדש.

ומבאר המשך חכמה, דהנה לשון שמירה הוא הרחקה וסייג, ובשמיטה יש הרחקה, מה שאמרו להוסיף שלושים יום לפני שמיטה תוספת שביעית לפני שביעית, וזה דוקא בזמן שבית המקדש קיים, כמו שאמרו במועד קטן (ג, ב) דהלכה למשה מסיני, שאם יש עשר נטיעות מפוזרות בבית סאה מותר לחרוש כל הסאה בשבילים עד ראש השנה, אבל ללא זה היה אסור משום תוספת שביעית, ודין תוספת שביעית אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כדאיתא במועד קטן (ד, א).

ועל פי זה מיושב הכל, דבא הכתוב לומר, שיעשה שמירה לשמיטה, והיינו סייג והרחקה, וזה דוקא בזמן שבית המקדש קיים, ועל זה כתוב ואת מקדשי תראו, שבזמן שיש מקדש תשמרו בשמירות לעשות סיג וגדר, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹² תמצית דבריו: יש לדקדק, מה ענין שבת ומקדש לשמיטה ויובל. אבל הביאור בזה, דשבת הוא שמיטה כדכתיב שבת לה', ואמר שתשמרו לעשות סייג וגדר לשמיטה, והיינו תוספת שמיטה שלושים קודם לשמיטה, וזה דוקא "ומקדשי תראו", דרק כאשר יש מקדש יש דין תוספת שמיטה.

[מב]

¹³ [מב] (כו, ב) אַתְּ שֶׁבַתְּתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי ה' ע"כ.

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[מג]

יִרְמִיָּהוּ לֵב, ט-י) - (ט) וְאֶקְנֶה אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן דָּדִי
אֲשֶׁר בְּעֲנֻתוֹת וְאֲשַׁקֶּלָה לּוֹ אֶת הַכֶּסֶף שְׁבַעַה שְׁקָלִים וְעֶשְׂרֵה
הַכֶּסֶף: (י) וְאֶכְתֹּב בְּסֵפֶר וְאֶחְתֹּם וְאֶעֱד עֲדִים וְאֲשַׁקֶּל הַכֶּסֶף
בְּמֵאזְנִים:

מדוע ירמיהו כתב את השטר, והרי המוכר כותב שטר מכירה ולא הלוקח

יִרְמִיָּהוּ לֵב, י) ואכתוב בספר ואחתום. אף¹⁵ שמוכר כותב שטר
(בבא בתרא קסז, ב), הכא כוון למשנתינו בגט פשוט (שם)
והלוקח נותן שכר. ויעויין קצות סימן קצא, ס"ק א דבעי שיהא
ספר המקנה, רק בשטר ראייה, וכן הכא, דקני בכסף והוי שטר
ראיה. ודו"ק¹⁶.

שכר הסופר והשטר, שייך שטר המכירה לקונה, ואין שטר של הקונה יכול
להקנות לקונה, דשטר מכירה לא מהני אלא אם הוא של המוכר, ולכן צריך
הקונה להקנות למוכר את שטר המכירה, ועל ידי שטר זה שזכה בו המוכר,
מקנה המוכר לקונה את הקרקע. ואם כן יש להקשות, הכא לא מפורש
שירמיהו הקנה את ספר המקנה למוכר, ואיך חל הקנין.
אבל באמת לא קשיא מידי, דמבואר שם בקצות החושן, דהקונה לא צריך
להקנות למוכר את השטר אלא כאשר נעשה חלות הקנין על ידי השטר,
והשטר הוא שטר מקנה, אבל במקום שנעשה הקנין על ידי כסף, והשטר
הוא רק שטר ראייה, אין צריך הקונה להקנותו למוכר, דשטר ראייה כשר גם
אם הוא של הקונה. והנה כאן מפורש שקנה על ידי הכסף, אם כן היה זה רק
שטר ראייה ולא שטר מקנה, לפיכך לא היה ירמיהו צריך להקנות את השטר
למוכר, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

[ודע, דלשון המשך חכמה "דבעי שיהא ספר המקנה, רק בשטר ראייה"
קשה. ואולי יש להוסיף "רק בשטר ראייה [לא בעינין שיהא ספר המקנה]"
ובטעות נפלה שורה המקנה המקנה].

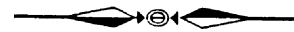
¹⁶ תמצית דבריו: אף על פי שהמוכר כותב שטר מכירה, מה
שכתוב כאן שירמיהו כתב, הכונה ששילם שכר השטר והסופר,
שזה חייב הקונה, ואע"פ ששטר של קונה אינו מקנה, הכא היה
זה שטר ראייה בלבד, דהקנין חל על ידי הכסף.

(דברים ה, יב) שמור אצל שבת בעשרת הדברות, וזה על מצות
שחייבין עליהן מיתה, שדוקא יחיד העושה חייב, אבל שנים
שעשו פטורין מכרת ומקרבן (שבת צג, א), דכתיב (ויקרא ד, כז)
בעשותה, אבל מכל מקום, שלא יעשו שנים לכתחילה, כתב
תשמרו בלשון רבים. ומשום הכי כתב גבי מקדש, דסלקא דעתך
אמינא דבמלאכת גבוה יעשו שנים, קא משמע לן, דשבת ישמרו
אפילו מלעשות מלאכה ברבים, ומלאכה שהותרה במקדש, לא
שנא בין יחיד בין לשנים שעשו בבת אחת. וכן בכי תשא גבי
מלאכת משכן, דלא ידחה שבת, כתב (שמות לא, יד) ושמרתם את
השבת, ושמרו כו' (לא, טז), להורות, שרבים לא יבנו המקדש
כאחד (יבמות ו, א). ודו"ק. [דבר זה בחלום]¹⁴.

הפטרה

¹⁴ תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע כתב כאן בלשון רבים
"תשמור", ובעשרת הדברות כתוב בלשון יחיד "תשמור". ועוד
קשה, מה ענין מקדש לשבת. ומבאר המשך חכמה, דבעשרת
הדברות, דבא לומר שאם לא ישמור יהיה חייב כרת וקרבן, וזה
דוקא ביחיד, אבל שנים שעשו פטורים, כתב לשון יחיד. וכאן
כתב "תשמור", ללמד, שאף על פי כן, לכתחלה אפילו שנים לא
יעשו, ולכן סמך מקדש לכאן, ללמד, שמלאכה שנאסרה לעשות
במקדש בשבת, כגון בנין בית המקדש, אף שנים אסורים
לעשותה.

[מג]

¹⁵ [מג] (ירמיהו פרק לב, ט-י) "ט) וְאֶקְנֶה אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן
דָּדִי אֲשֶׁר בְּעֲנֻתוֹת וְאֲשַׁקֶּלָה לּוֹ אֶת הַכֶּסֶף שְׁבַעַה שְׁקָלִים וְעֶשְׂרֵה
הַכֶּסֶף: (י) וְאֶכְתֹּב בְּסֵפֶר וְאֶחְתֹּם וְאֶעֱד עֲדִים וְאֲשַׁקֶּל הַכֶּסֶף
בְּמֵאזְנִים", ע"כ. הנה מבואר, שירמיהו קנה את השדה מאת חנמאל, וירמיהו
כתב את שטר המכירה, כדכתיב ואכתוב את הספר כו'. ויש לדקדק, דמבואר
בבבא בתרא (קסז, ב) דשטר מכירה כותב המוכר ולא הקונה, אבל הביאור
בוה, דתנן (שם) שהקונה נותן שכר הוצאות השטר וכתביבת השטר, וזה
הכונה שירמיהו כתב את הספר, היינו שנתן שכר הסופר והשטר.

והנה בקצות החושן (חושן משפט קצא, ס"ק א) מוכיח, שכיון שהקונה נותן

משך חכמה

פרשת בהר-בחוקותי, מפרשת בהר פסקא לו – מד סיום פרשת בהר

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תלג טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[מד]

(ירמיהו לב, יב) וְאֶתְּן אֶת הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶּן מְחִסְיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דְּדִי וְלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחָצַר הַמְּטָרָה:

מדוע מסר את הספר "לעניי העמים". ומדוע בעדים כתוב בוא"ו "ולעניי כו", ולעניי היהודים הוא בלא וא"ו

שם (לב, יב) ואתן את ספר המקנה כו' לעניי חנמאל דודי ולעניי

[מד]

¹⁷ [מד] (ירמיהו לב, יב) "וְאֶתְּן אֶת הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה בֶּן מְחִסְיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דְּדִי וְלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בְּחָצַר הַמְּטָרָה". ויש לדקדק:

א. מדוע דקדק הכתוב לפרש שנתן את הספר לעיניהם. ב. מדוע כתוב "ולעניי העדים" בוא"ו, ולעניי היהודים בלא וא"ו.

והביאור בזה, דזה שנתן לפני העדים כי הם היו עדי מסירה, ועדי מסירה כרתי, והם חלות השטר לפי רבי אליעזר (גיטין פו, א), וגם בשטרות עדי מסירה כרתי (שם, פו, ב), לכן דקדק לכתוב ולעניי העדים בוא"ו, ללמד שנתן בפניהם, שיהיו עדים על המכירה. ואם תאמר, אם כן גם המוכר בכלל עדי מסירה, דכתוב לפני העדים, ועליו כתוב "ולעניי העדים", והוא פסול לעדות ויפסול את כל העדות, דכל עדות שיש בה קרוב בטלה כולה (מכות ו, א), הא לא קשיא, דאיתא במכות (שם), דבעלי הדבר בעצמו אינם פוסלים, כיון שהם אינם עדים אלא מקיימי הדבר, ולכן נרבע והרוג, לא אמרינן שיהיו בכלל העדים, ותבטל כל עדות של עדים על נרבע ונהרג, והטעם בזה, כיון שהם מקיימי הדבר, ואינם בכלל עדים ואינם פוסלים העדות, לפיכך המוכר לא נכלל בעדים ואינו פוסל את העדות.

אבל שאר היהודים שהיו שם, היו בהם קרובים ופוסלים, ויש לחשוש שאם יראו בתורת עדות את מסירת השטר יפסול את העדות, לכן ירמיהו ייחד את העדים משאר היהודים כדי שלא יצטרפו שאר היהודים לעדות, ונכמו שכתב הרא"ש בפסקיו (מכות א, יד) וז"ל "ויראה, שאם הזמין המלוה עדים כשירים ועמדו שמה קרובים או פוסלים, אפילו אם כווננו להעיד ובאו והעידו בב"ד, לא נתבטלה עדות הכשירין, דכיון שיחד את עדיו, לאו כל כמינייהו להפסיד לזה ממונו" עכ"ל.

ובזה מיושב מדוע כתוב לעניי היהודים בלא וא"ו, כיון שייחד ירמיהו את העדים הכשרים, שלא יפסלו הפוסלים את היושבים במטרה שהיו עדים

העדים כו', זה עדי מסירה, לעניי כל היהודים היושבים כו'. הנה¹⁷ דע, דבמקיימי דבר דברה תורה, ולכן נרבע והרוג אין מצילים, כי המה בעלי דבר ואינו בגדר עדות (מכות ו, א), לכן חנמאל שהוא היה המוכר, אינו פוסל העדים, אבל בהיושבים איכא קרובים ופוסלים, לכן יחדו את העדים, שלא יפסלו אותן (רא"ש מכות א, יד), וכדברי רבנן בתוס' בבא בתרא קיד, א גבי גיטין וקדושין (לא נמצא), לכן כתב בלא וא"ו, להורות, שהעדים היו מיוחדין בפני עצמן, שלא יפסלו אותן הפוסלים, אשר ביושבים בחצר המטרה. ופשוט¹⁸

כשרים, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

[ויש לי כמה הרהורי דברים בדברי המשך חכמה. א. מדוע היה צריך למסור השטר בפני עידי מסירה, דלעיל בפסקא מג מבאר המשך חכמה דכאן היה שטר ראייה ולא שטר קניין, כיון שהשטר היה שייך לירמיהו הקונה, עיין שם, והקנין נעשה על ידי כסף, אם כן אין צריך בעדי מסירה במסירת השטר. ואם נאמר שכאן סובר המשך חכמה שהיה שטר קנין, מדוע צריך עדי מסירה, והרי שטר קנין קונה בלא עדי מסירה, ואפילו כתב לו בכתב ידו שדי מכורה לך (קידושין כו, א), וכן כתב המחבר (חושן משפט קצא, א) והוא לשון הרמב"ם (מכירה א, ז) וזה לשונו "בשטר כיצד, כתב לו על הנייר או על החרס או על העלה שדי נתונה לך שדי מכורה לך, כיון שהגיע השטר לידו, קנה, אף על פי שאין שם עדים כלל" עכ"ל. וצריך לומר, דמסרו בפני עדי מסירה, שאם יערער המוכר על המכירה יעידו העדים, וסובר כרבי אליעזר דאין לסמוך על עדי חתימה לחוד. (ועיין בבית מאיר אבן העזר סימן קלג, שרוצה לומר, ששטר קנין צריך עדי מסירה כדי לעשות חלות קנין). ב. מה שכתב המשך חכמה בשם התוס' ביש נוחלין, לא נמצא שם, שבכמה מקומות בש"ס כתבו התוס' שהקרובים לא פוסלים, כיון שרק אם באים להעיד פוסלים, אבל דברי המשך חכמה שעל ידי ייחוד לא יפסלו, הוא בטור חושן משפט סימן לו, ומקורו בדברי הרא"ש שהבאתי]

¹⁸ תמצית דבריו: הטעם שמסר לעניי העדים, כדי שיהיו עדי מסירה. ולא כתב "ולעניי היהודים", בוא"ו, כיון שייחד עדים כשרים, כדי שהיהודים היושבים שם לא יפסלו את העדות, ולכן חסר וא"ו, שהפריד בינם לעדים. אבל המוכר לא פוסל, כי הוא מקיימי דבר, ולכן כתוב "ולעניי העדים" וכולל את המוכר, כי לא ייחד עדים מחשש שהמוכר יפסול, אלא מחשש שהיהודים היושבים במטרה יפסלו, שיש בהם קרובים ופוסלים.

סיום פרשת בהר